

BAHTİYAR VAHABZADE’NİN ŞİİRİNDE MİLLET, VATAN VE DİL

Sedat ADIGÜZEL

Özet

Bahtiyar Vahabzade, Azerbaycan edebiyatının son dönemlerde yetiştirdiği en önemli şairlerden biridir. Şiirlerinde sade bir söyleyişi tercih eden şair, vatan, millet ve dil gibi konuları sıklıkla işlemiştir. Sovyetler Birliği döneminde bu konuları işleyerek Azeri Türklerinin millî bilincini güçlendirmeye çalışmıştır. Bu nedenlerden dolayı Vahabzade, Azerbaycan’ın millî şairidir.

Anahtar kelimeler: Bahtiyar Vahabzade, Azerbaycan şiiri, vatan, millet, dil.

Nation, Country and Language in Bahtiyar Vahabzade’s Poetry

Abstract

Bahtiyar Vahabzade is one of the most significant poets of the recent Azerbaijan literature. Employing a plain style in hi poems, Vahabzade frequently deals with such national concepts as country, nation and language. He tried to strengthen national consciousness of the Azerbaijani people by handling these matters in the period of Soviet rule. Therefore, Vahabzade is Azerbaijan’s national poet.

Key words: Bahtiyar Vahabzade, Azerbaijan poetry, country, nation, language

Giriş:

Bahtiyar Vahabzade, Azerbaycan şiirinin son dönemlerdeki en büyük temsilcilerinden biridir. Uzun yaşamı boyunca kendini edebiyata ve şiire adanmış bu büyük insanın ‘Azerbaycan’ın vatan şairi’, ‘istiklal şairi’ gibi sıfatlarla anılması onun Azerbaycan’ın sadece edebî yaşamında değil aynı zamanda siyasi yaşamında da oldukça önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Şiirleri derin bir duyuşun, büyük bir hüznün ve bir milletin uyanışının ifadelerini taşımaktadır. Bahtiyar Vahabzade, şiirlerinin ilhamını milletinden almış bu nedenle

de yazdığı her mısradaki Azeri Türkünün gören gözü, duyan kulağı, söyleyen dili olmuştur. Şair, ilham kaynağının kendi halkı olduğunu ve Azeri Türklüğüne olan hayranlığını şöyle ifade etmektedir: “Azerbaycan’a şairler ülkesi denilir. Sekiz yüz yıl evvel Nizami, Hakani, altı yüz yıl evvel Nesimi, dört yüz yıl evvel yaşamış olan Fuzuli dünya şiirinin bahadırlarıdır. Halkımızın sözlü edebiyatı daha zengindir. Destan ve masallarımız eski medeniyetimizden haber verir. Atasözlerimiz derin anlamlar taşır, bayatılarımız incedir. Bütün bu sanat abideleri ile tanışıp, onları derinden derine öğrendikçe halkımızın karşısında secdeye kapanıp Azerbaycanlı olduğumla gurur duyuyorum.” (Vahabzade 1978: 302)

Azerbaycan’ın ve Azerbaycan Türkünün sevdalısı olan şair, Sovyetler Birliği döneminde çok katı sansüre, sosyalist gerçekçilik edebî anlayışının sanatçıyı sınırlayan kesin çizgilerine rağmen milletinin yaşadığı acıları, vatan sevgisini ve özgürlük idealini ifade etmekten geri durmamıştır. Anar, Bahtiyar Vahabzade ile ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: “Toprağımıza hürriyet, bağımsızlık baharının gelmesini ilk duyan, bu baharın gelmesi için yıllar boyu mücadele veren ve bu baharı ilk selamlayan, müjdeleyen şairlerimizden biri de Bahtiyar Vahabzade’dir.” (Anar 2005: 241) Anar’ın bu ifadeleri ile Vahabzade’nin yukarıdaki milleti ve vatani ile ilgili düşüncelerini karşılaştırdığımızda onun ne kadar bağımsızlık düşkünü ve millet sevdalısı bir şahsiyet olduğu anlaşılmaktadır. Vahabzade bağımsızlıktan önce ve sonra yazdığı şiirlerle bu ideallerini kendinden sonraki kuşaklara aktarma gayreti içinde olmuştur.

Bu özellikleri ile Vahabzade sadece bir şair değil aynı zamanda bir fikir adamıdır. Değişik zamanlarda gazete ve dergilerde yazdığı yazılarla hem yaşadığı zamanın siyasi olaylarını değerlendirmiş hem de edebiyat ve şiir üzerine düşüncelerini açıklamıştır. Şiirlerinde olduğu gibi yazılarında da milletinin geçmişinin büyüklüğüne, sahip çıkılması gereken değerlerine, Azeri Türkleri olarak özlerindeki cevherin mutlaka bir gün su üzerine çıkıp geçmişteki şanlı günlerine onları döndüreceği fikrine sık sık değinir. Yazılarında vatan, millet, Azerbaycan, şanlı geçmiş gibi halkını uyanışa çağıran konular geniş bir yer tutmaktadır. Vahabzade’nin, şiirindeki millî değerleri, milletinin dertlerini açık yüreklilikle dile getirme, milletine yapılan her türlü haksızlığa karşı durma ve kalemini milleti uğruna kullanmakta gösterdiği cesaret onu Azeri Türkleri arasında çok sevilen ve çok okunan bir şair yapmıştır. Bu özellikleri şairin, başta Türkiye olmak üzere bütün Türk dünyasında tanınmasına sebep olmuştur.

Bahtiyar Vahabzade, milletine olan inancını, ondan aldığı gücü ve halkı için duyduğu hisleri “Halğ, Halğ!” başlıklı şiirinde kendine has sade ve derin söyleyiş üslubuyla ifade eder.

Halğ, Halğ!

*Hemişe “halğ” déyen , halğa söykenen,
Halgdan güvvet alan özü halğ olar.
Sahilde dil açıb danışar, neden,
Denizde kükreyib çoşan dağlalar.*

Üfûğden genişdir, göylerden derin,
Fitreti,
Güdretil

Hikmeti halğın.

*Onun zekasıyla düşünenlerin
Golunda birleşer, üdretil halğın.*

*Halğa arhalanan halğseverlerin
Özü de halğ için arhaya döndü.
Halğa arhasını çevirenlerin
Arhası hemişe yerde göründü.*

*Özünü halğından üstün sananlar
Halğın dühasından çoğ geri galdı
Halğın ciyeriyle nefes alanlar
Halğdan güvvet alıb galhdı, ucaldı*

...

(Vahabzade 1975: 8-9)

Bu dizeler şairin, sanat ve ifade gücünün kaynağını anlatmaktadır. Bütün sanat yaşamı boyunca milletine ait olan ne varsa dile getirmeye, halkını anlamaya ve anlatmaya çalışan Vahabzade, kendi halkına arka çevirenlerin, ondan uzaklaşanların ve milletini küçümseyenlerin âdeta köksüz ağaçlar gibi olduklarını ve bu insanların sırtlarının yerden kalkmadığını anlatır. Bu ifadeler şairin dayandığı gücün kaynağını da anlatmaktadır.

Bahtiyar Vahabzade, Mirza İbrahimov'un "Büyük Dayağ" romanı üzerine yazdığı bir denemesinde sadece sanatçının değil her insanın en büyük dayanağının kendi halkı olduğunu söyler. "Bizce romanın adı da bu sözlerden doğmuştur ve müellif yukarıda örnek verdiğimiz sözlerle okuyucusuna demek istiyor ki herkesin en büyük destekçisi tek tek fertler değil mensup olduğu halktır. Vay o adamın hâline ki halkından ayrı düşse onun ruhuna, onun maneviyatına, diline ve tarihine kayıtsız kala." (Vahabzade 1976: 42)

Bahtiyar Vahabzade'nin milletine olan bağlılığı onun şiirindeki dik duruşun, cesaretin ve düşündüğünü açıkça söyleyebilme büyüklüğünün de ana sebeplerinden biridir. 1967 yılında kaleme aldığı "Riyakâr" şiirinde kendini ve milletini inkâr edenleri çok ağır bir dille eleştirir. Bu şiir özellikle Rus egemenliği döneminde Rusçanın ve Rus kültürünün egemen olduğu bir dönemde başka bir ulusa karşı beslenen aşırı hayranlık hislerine de bir şair isyanıdır. Böyle bir hayranlık ferdi kişiliksizleştirmekten başka bir şey yapmamaktadır. Kendine ve millî değerlerine karşı yabancılaşan bir nesil, insani değerlerden de yoksun kalmaktadır. "Riyakâr" yabancı hayranı olan bütün kuşaklar için çok ağır bir eleştiridir.

Riyakâr

Menim övladıma ana dilinde
Ders deyen “ağullı” müellime bah.
“Veten”, “Veten” deyir,
Öz övladını
Ecnebi dilinde ohudur ancag.
Özgeye: “Dilini öyren!”- deyirsen,
Özünse... bu dili beyenmeyirsen!..
Ne deyek bu miskin riyakarlığa?
Yohsa, öz gınını beyenmir bağa?..
Bir nedir, beş-altı dil bilsin gerek,
Bizim sabahımız, körpelerimiz.
Veten diline de dodag büzmezek,
Buradan ayag açıb, yola çihag biz.

...

...

Niye özümüzü ögey sayag biz?
Niye atamızı tanımayag biz?
Özgeni sevirsen?
İnanmıram men!
Özünü sevmeyen özgeni sevmez.
Vetenin diline gereksiz deyen
Vetenin özünü nece sevir bes?

...

(Vahabzade 2004: 45–46)

“Halg, Halg” şiirinin son iki dördlüğünde âdeta halkını özgürlük uğruna mücadele için canlandırmaya ve ona ihtiyacı olan kudretin kaynağını göstermeye çalışmaktadır. Şairin daha sonra yazdığı “Vetenden Vetene”, “Azerbaycan Oğluyam”, “Şair-Veten”, “Ata Yurdu”, “Men Türkem” gibi birçok şiirinde özgürlük, bağımsızlık, millet, vatan ve Türklük gibi konuların kendisi için âdeta bir yaşam felsefesi olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Kömeyi kenardan gözlemedin sen,
Vetene güvendin, halga goşuldun.
Sen öz vetenini çoh sevdiyinden
Bu boyda dünyaya vetendaş oldun.

Derk etdim bu büyük hegigeti men.

Sevgin her ateşden geçirer seni.

Halgı derk etmesen, halgı sevmesen,

Halg ne derk eleyer, ne sever seni.

(Vahabzade 1975: 10)

Bu şiir, Lenin'in halk sevgisi, halka bağlılığı gibi bir konu etrafında teşekkül eden bir eser gibi görünmektedir. Sovyetler Birliği'nin edebiyatı resmî ideolojinin beslenme kaynaklarından biri olarak gördüğü ve sanatçıyı bir ideolojik üretim makinesi olarak kullandığı, bu durumun aksine hareket edenlerin çok şiddetli cezalandırıldıkları bir dönemde, sanatçıların kendilerin ifade edebilmek için başka yollara başvurdıkları bilinen bir gerçektir. Şairin geçmişine ve milletine olan bağlılığı, yazdığı eserlerin tümü göz önüne alındığında Bahtiyar Vahabzade'nin de sansürden kurtulmak ve kendine daha rahat bir hareket alanı oluşturmak için rejimin değerlerini kullandığı açıkça görülmektedir.

Sovyetler Birliği döneminde yazar ve şairlerin baskıdan kurtulmak için ya yazmaktan vazgeçtikleri ya da rejimin isteklerine boyun eğmek zorunda kaldıkları sosyalizm realizmi edebî anlayışının gerçek yüzü Alexander Fadejew'in tanımlamasında daha net ortaya çıkmaktadır. Fadejew, sosyalizm realizmini şöyle tanımlar: “*Sosyalizm realizmi? Bunun ne demek olduğunu şeytan bilir...*” (Ruhle (tarihsiz): 75) bu dönemde Sovyetler Birliği'nde yaşananlar gerçekten de şeytanın bile aklına gelmeyecek şeylerdir. Sistemin bir parçası, onun bir robotu olmayı kabul etmeyen şair ve yazarlar sistematik bir şekilde yok edilmişlerdir. İnsanların hayatta kalabilmek için Stalin'e, Kızıl Ordu'ya, Komünist Parti'ye övgüler yağdırdığı, bütün değerlerin ayak altına alındığı bir devrede Lenin üzerinden mesaj vererek şiir yazmak bu işin en masumane şeklidir.

Bahtiyar Vahabzade'nin sanat anlayışındaki önemli unsurlardan biri de kendine özgü bir ifade özelliğine sahip olmasıdır. Her şairin, her yazarın kendine ait bir söyleyişe yani orijinalliğe sahip olması gerektiğini yazılarında kendisi de sık sık ifade etmiştir. Şiir üzerine yazdığı yazılarda özellikle de Fuzuli ve Mirza Elekber Sabir gibi hem kendi devirlerini hem de kendilerinden sonraki dönemleri etkileri altına almış şairler hakkındaki düşüncelerini ifade ederken, bu şairlerin halk tarafından çok sevilmelerinin ve ünlerinin ömürlerini aşan şairler olmalarının nedeni olarak kendi açtıkları yolda ilerlemeleri yani orijinal bir söyleyişe sahip olmalarını gösterir.

Şair için taklitçilik, başkasının açtığı yolda ilerlemeye çalışmak en büyük namertliktir. “Nesense Özün Ol” şiirinde kendinden sonra şiir yazacak olanlara bu yolda nasihatler verir. Bu şiir onun şiire ve şaire bakışının da bir göstergesidir.

Nesense Özün Ol

*Siz ey bizden sonra şeire gelenler,
Bu çetin yollarda uğurlar size!
Eşginiz- gelecek.
Yaşınız-seher.
Gelbiniz ışıklı, fikriniz teze!
Merd olun!
Meydanda durun merd kimi,
Uymayın öteri şöhrete, ada.
Bizim şeirimizin düneni kimi
Böyükdür, şanlıdır istigbalı da!
...
Nesense, özün ol!
Tezesen onda,
Sen köhne olursan yamsılayanda!
Nesense özün ol,
Kökünden yapış!
Dünene arhalan,
Bu günden yapış!*

(Vahabzade 2004: 35-38)

Bahtiyar Vahabzade, şairin kendi açtığı yolda ilerlemesinin ve taklitçilikten kurtulmasının tek yolu olarak yine halkı ve halkının yaratıcılığını görmektedir. Halka dayanmayan bir sanatın, onun ananelerinden, geleneklerinden ve kültüründen beslenmeyen bir şiirin, şairini geleceğe taşıması, onun ömrünü aşan bir üne kavuşturması yani kalıcılığı söz konusu değildir. “Bazen halk şiiri çok sıradan, sade ve ilkel görünür. Fakat dikkatle baktığında bu sadelikte ne kadar büyüklük olduğuna hayret edersin. Ben diyorum ki, bu şekilde yazmak, sade ve açık yazmak, halkın anlayacağı şekilde yazmak çok zordur. Fakat zorunludur.” (Vahabzade 1978: 317)

Bahtiyar Vahabzade'nin sanatının temel taşlarını oluşturan ve en büyük beslenme kaynağı olan millete olan büyük sevgisi şairde aynı zamanda büyük bir vatan sevdasına dönüşmüştür. Vatan sevgisi üzerine yazdığı birçok şiir ve denemesi olan Vahabzade, vatani sevmekle insan olmayı eş değer görür. Onun için vatan her şeyden kutsaldır. Sovyetler Birliği döneminde yazdığı şiirlerde bile vatani açıkça Azerbaycan olarak telaffuz etmekten çekinmez. 1966 yılında yazdığı “Azerbaycan Oğluyam” adlı şiirinde, şairin sevdalısı olduğu bu vatanının Azerbaycan olduğu açıkça vurgulanır.

Sovyetler Birliği döneminde, sosyalizm realizmi edebî metodu sınırları içerisinde mekân, metnin diğer unsurları gibi rejimin reklamının yapılabileceği bir yer veya ekonomik sistemin bir parçası olarak kabul edilebilecek bir mekân olabilir. Bu anlayış içerisinde vatan Sovyetler Birliği'nin bütünüdür. Bu nedenle Sovyetler Birliği'nde ayrı bir vatandan söz etmek bir şair için oldukça büyük bir cesarettir.

Azerbaycan Oğluyam

...

...

*Balaş, biz ikimiz de
Bir ananın oğluyug,
Biz ki, Azeroğluyug.
Her ikimiz ezelden
Bir arzunun guluyug.
Elimiz de bir bizim,
Dilimiz de bir bizim.
Vetenimiz bir bizim,
Dünenimiz bir bizim,
Olmuşug bir vetende
Biz bugün başga başga.
Bizim talelerimiz
Bes neçün başga başga?
Öz meslekim, öz eşgim
Daim menden öndedir.
Azerbaycan bayrağı
Başımın üstündedir.*

...

(Vahabzade 2004: 34-35)

Vahabzade, şairliğinin ilham kaynaklarından birini, hatta şiir yazabilmesinin en önemli sebebini Azerbaycan'a duyduğu büyük sevgiye bağlar. Bahtiyar Vahabzade, vatani vatan olduğu için sever. Onun güzelliği, zenginliği, dağı taşı güzeldir ama Azerbaycan önce vatan olduğu için güzeldir, önce vatan olduğu için sevilir. Şair Azerbaycan'a ve Azeri Türküne âşıktır. Bu sevdada onun dünyaya bakışını ve dünyayı hissedişini etkisi altına almıştır. "*Vatani, taşı, toprağı, iklimi, suyu için sevmiyorlar. Vatani vatan olduğu için seviyorlar. Bu yüzden herkes kendi vatanını memleketlerin en güzeli zannediyor. Ben de böyle düşünürsem bunu benim kusurum saymayın. Benim vatanım gerçekten de güzeldir. Bu yüzden bu vatanın vurgunuyum. Vurgun olmasaydım namına neler koşamazdım...*" (Vahabzade 1978: 301)

Vatan ve millet sevgisini iyi insan olmanın ilk şartı olarak kabul eden Vahabzade, çocuklara ilk öğretilecek sevginin de vatan ve millet sevgisi olması gerektiğine inanır. Vatani sevmeyen, milletine güvenmeyen, ondan beslenmeyen birinin başka milletleri sevmesi ve insanlığa faydalı biri olması imkânsızdır. "*Mensup olduğu halkını ve vatanını sevmeyen, onunla övünmeyen adamdan insanlık beklemek cahilliktir. Vatan ve halk duygusundan mahrum olup da iyi insan olan biri bulunabilir mi? Genellikle sevgi duygusundan mahrum olanlar iyi insan olamazlar. En büyük*

sevgi ise vatan sevgisidir. Bu histen mahrum olanlar ne kendi ailesini sevebilirler ne de başkalarını... ” (Vahabzade 1978: 305)

Bahtiyar Vahabzade'nin Azerbaycan edebiyatında vatan şairi olarak anılmasında onun yukarıda anlattığımız duygularla vatanına sahip çıkması ve kendisinde insanlık onuru olarak gördüğü büyük vatan sevgisidir. Azerbaycan'ın Sovyetler Birliği'nden ayrılıp bağımsızlığını ilan ettikten hemen sonra yazdığı “Veten Marşı”ndaki vatana bağlılığın ve bir vatana sahip olmanın verdiği gururun âdeta zirvesidir. Vatanın kavram olarak değil de bir duygu olarak şairdeki yansımasıdır. Azerbaycan Türklerine, çok zor sahip oldukları bu vatani her şeyden daha aziz bilmeleri gerektiğini anlatır. Çünkü onlar yirminci yüzyılın sonlarına kadar kendi vatanlarında esareti yaşamış ve çok büyük zorluklarla vatanlarına ve özgürlüklerine sahip olabilmişlerdir.

Veten Marşı

*Ey Veten oğlu, düşün, bil ki, senindir bu Veten,
Sabahın, hem bu günün, hem düneninindir bu Veten.
Senin öz dövlətin, öz milletin, öz cəddin var
Veten uğrunda ölenlər ölümündən doğular:
Biz Veten mecnunu, el aşığı, sülh esgeriyik
Biz Veten namine ölsek, dirilerden diriyik.
Mənim öz ulduzumu bağrına basmış hilalım,
Dedi önder: “Yönü bayraqdakı üç rəngdən alım”
Sen bu gül bayrağın altında məramınca yaşa,
Goyma düşmən nəfəsindən ona çirkab bulaşa,
Senin öz bayrağının kölgəsi cənnətdi sene,
Güneş hər gün doğar ancag içimizdən Vetene.
Bizim igbalmızı yazdı gılincin keseri,
Bizi biz etdi Dedem Gorgud oğuznameleri.
Ey Azərbaycanımız, Türkün oğuzlar Veteni,
Er oğullar, er igidler, kişi-gızlar Veteni,
Senin haggındır azadlıg, senin eşgindir iman,
Tapınar haggə və insanlığa haggdan doğulan.
Beşerin dərđini öz dərđi bilib milletimiz.
Bizim öz niyətımızdən doğub hürriyətımız.
Gecələr yatmadan evvel sor özündən ki: “Bu gün
Men ne etdim meni yurddaş eden öz yurdum üçün?”
(Vahabzade 2004: 132)*

Bahtiyar Vahabzade'nin millet ve vatan sevgisi ile birlikte onun için en değerli unsurlardan biri de dildir. Şair, şiirini besleyen kaynakları sıralarken milletin kültür hafızasını ilk sırada sayar. Ninesinden dinlediği ninniler, masallar, efsaneler,

çocukluğunda büyüklerinden duyduğu bayatılar, türküler Vahabzade'nin ilham perileri olmuştur.

Vahabzade'nin şiirlerinde kullandığı saf, akıcı Azeri Türkçesi, onun şiirinin üslup özellikleri sıralamasında ilk sırada yer alır. Bu nedenle şair için dil çok önemlidir. Dilini ve kültürünü bilmeyenleri 'manevi muhacir' olarak tanımlar. Bu kavram çok geniş bir anlam dairesine sahiptir. Sovyetler Birliği bünyesinde yaşayan Türkler kendi vatanlarında yaşıyormuş gibi görünseler de bu dönemde Orta Asya Türklüğü çok acı bir muhacirlik yaşamıştır. Çarlık Rusyası döneminde başlayan ve Sovyetler Birliği ile şiddetlenerek devam eden Rusların egemenlikleri altında tuttıkları Türkleri yok etme politikalarının temelinde Türkçe üzerinde oynanan oyunlar vardır. Dilini, dinini ve kültürünü kaybetmiş bir milleti yönetmek Ruslar için çok kolay olacak ve geçmişinden kopmuş, milletin tarihini bilmeyen, onun söylediklerini ve yazdıklarını anlamayan bir milleti yok etmek ve Ruslaştırmak daha basit bir hâl olacaktır. Türklerin yaşadığı Rus esaretinin en acı yönlerinden biri budur ve Bahtiyar Vahabzade, şair yüreğiyle bu acıyı en derinden hissedenlerden biridir. Bunun için dili korumak ve ona sahip çıkmak şair için âdeta bir yaşam felsefesi hâline gelmiştir. "*Vatanda yaşayıp da onun manevi özelliklerine bigâne olan, adını taşıdığı halkın dilini, tarihini ve kültürünü bilmeyen insan, vatanın içinde vatandaş değil, manevi muhacirdir.*" (Vahabzade 1999: 19)

Bahtiyar Vahabzade'nin dil, ana dili üzerine düşüncelerini dikkatle incelediğimizde, Azerbaycan edebiyatında çok önemli bir yere sahip olan *Molla Nasreddin* dergisi ve Celil Memmedguluzade akla gelmektedir. *Molla Nasreddin* dergisi, Azerbaycan edebiyatında, XX. yüzyılın en önemli edebî hareketinin sembol ismi olmuştur. 1906 yılında Celil Memmedguluzade ve arkadaşları tarafından çıkarılmaya başlayan dergi, o dönemde Azeri Türkçesi ile yayımlanmaktadır. *Molla Nasreddin*'in Azeri Türkçesi ile neşredilmesi, derginin yayımlandığı yıllar için çok önemli bir hadisedir. Özellikle Çarlık Rusyası'nın, egemenliği altında tuttuğu Türklerin dili üzerinde çok katı politikalar izlediği ve Rus okullarında eğitim gören bazı gençlerin Azeri Türkçesini küçümsedikleri bir devirde *Molla Nasreddin* Türkçe duruşuyla âdeta bir uyanışın sembolü gibidir.

Dergi yayım hayatı boyunca ana dili ile ilgili düşünce çizgisinden hiç taviz vermez. Birinci sayısındaki 'Ana Dili' başlıklı yazı ile bu konudaki politikasını açıkça ortaya koyar. Derginin kendine ait hicvedici üslubuyla Türkçeye dönem aydınının bakışı ve derginin Türkçe yayım yapacağı duyurulur. "*Sözümü tamamladım ancak bir tek sözüm daha var; Ey benim Türk kardeşlerim! Sizlerle Türkçe konuştuğum için beni bağışlayın. Türkçe konuşmanın ayıp ve insanın ilminin az olmasına işaret ettiğini biliyorum ama geçmiş günleri hatırlamak lazım; anneniz sizi beşikte sallarken Türkçe ninniler söylüyor siz de sakinleşiyordunuz.*" (Molla Nasreddin 1906/1: 2)

Bahtiyar Vahabzade, dil konusundaki düşünceleri ile *Molla Nasreddin* dergisinin bu millî politikasını kendi zamanına taşımıştır. 1988 yılında yazdığı bir denemesinde, ana dili ile düşüncelerini açıkça ortaya koyar. Şairin "Ana Dili" adlı şiirinin seçilmiş eserlerinin ilk şiiri olması yönüyle de Bahtiyar Vahabzade'yi dil konusundaki düşünceleri ile *Molla Nasreddin* geleneklerine bağlar. "*Gürcü halkı Tiflis'te ana dili için büyük bir heykel diktirmiş. 1 Eylül'de okullar Ana Dili Heykeli karşısında bu dile sadık olacaklarına dair yemin ederek yeni eğitim yılına başlıyorlar. Biz dilimiz için heykel yapmadık, hiç olmazsa gelin ona hıyanet etmeyelim.*" (Vahabzade 1999: 189)

Vahabzade, “Ana Dili” başlıklı yazısında çocuklarına daha iyi bir gelecek uğruna ve daha iyi yaşam şartlarına sahip olsunlar diye Rusça eğitim aldırın ve konuda Vahabzade'nin fikirlerini soran birine verdiği cevap onun bu konudaki hassasiyetinin de ölçüsüdür. “*Böyle bir tüccar psikolojisine helal olsun! Adam nabza göre şerbet verme prensibini saklamıyor ve sözüne devam ediyor, ‘Şahsen benim geleceğe dair bir inanış veya beklentim yoktur.’ Yani günümüzdeki ana dilinin kıymetli olmasının geçiciliğini ve yarın tekrar bu dilin kıymetten düşebileceğini söylemek istiyor.*” (Vahabzade 1999: 213-214)

Bahtiyar Vahabzade'nin 2004 yılında yayımlanan *Seçilmiş Eserleri I-II* adlı şiir seçkisine konan ilk şiiri “Ana Dili”dir. 1954 yılında yazdığı bu şiirin, kitabının ilk şiiri olarak seçilmesi, şair hakkında yukarıda açıklamaya çalıştığımız şiirinin ve dünyaya bakış açısının hususiyetleri bakımından dikkate değerdir. “Ana Dili” şiirinin yazılış tarihi de bu düşüncelerini dile getirdiği dönemin özellikleri bakımından oldukça önemlidir. Bu şiir, Sovyetler Birliği'nde dil ve edebiyat politikalarının henüz değişmeye başlamadığı bir zamanda yazılmıştır. Şair milletine ait düşüncelerini açıkça ifade edebilme cesaretine sahip olduğunu, dili üzerine yazdığı bu şiirle bir daha göstermiştir.

Ana Dili

*Dil açanda ilk defe ana söyleyerik biz,
“Ana Dili” adlanır bizim ilk dersliyimiz.
İlk mahnumuz laylanı anamız öz südüyle
İçirir ruhumuza bu dilde gile gile*

*Bu dil, - bizim ruhumuz, eşgimiz, canımızdır,
Bu dil,- bir-birimizle ehdi-peymanımızdır.
Bu dil, - tanıtmış bize dünyada her şeyi.
Bu dil,- ecdadımızın bize goyub getdiyi
En giymetli mirasdır, onu gözlerimiz tek
Goruyub, nesillere biz de hediye verek.*

Şairin ifadesiyle “Ana Dili” candır. Onun ölmesi, yok olması bir milletin yok olması demektir. Onun korunması sadece millî bir vazife değil, bir insanlık görevidir. Bizlere atalarımızdan kalan en değerli mirastır. Atalarımızdan bizlere kalan miraslar arasında ilk sıraya dili yerleştirmesi, şairin bu konudaki hassasiyetinin bir göstergesidir. Dil geçmişle bugünü birbirine bağlayan en önemli vasıttır. Bugünden geleceğe bırakılacak en önemli miras da yine dil olacaktır.

*Ana dilim, sendedir halgın egli, hikmeti,
Ereb oğlu Mecnunun derdi sende dil açmış.
Üreklere yol açan Füzulinin seneti,
Ey dilim, güdretinle dünyalara yol açmış.*

*Sende benim halgımın gehremanlığla dolu
Tarihi varaglanır,*

Ana dile namus ve vicdan gözüyle bakan şair, bir milletin adının dünya üzerindeki devamının da ancak o milletin dili ile devam edebileceği görüşündedir. Millet şerefının, şanının ve namusunun korunması, dilin korunması ve yüceltilmesi ile mümkündür. Çünkü bir millete dünyayı, dünyaya da bir milleti tanıtan kendi dilidir. “... *Ama sen bir şeyi unutuyorsun, ana dili milletin namusudur. Namus ise, elbise değildir ki onu havaya ve mevsime göre değiştiresin. Halk arasında bir deyiş vardır: ‘Namusu köpeğe atmışlar, köpek yememiş.’ Ama ne yazık ki yiyenler de var.*” (Vahabzade 1999: 214) Çocuklarına Rusça eğitim aldırın ve Azeri Türkçesini küçümseyerek bunu yapan eğitilmiş bir Azeri Türküne şairin verdiği bu cevabın “Ana Dili” şiirine yansımaları ise şöyledir:

*Ey öz doğma dilinde danışmağı ar bilen,
Bunu iftihar bilen
Modalı edebazlar
Gelbinizi ohşamır goşmalar, telli sazlar.
Goy bunlar benim olsun.
Ancag Veten çöreyi,
Bir de ana üreyi
Sizlere genim olsun.
(Vahabzade 2004: 8-9)*

Bahtiyar Vahabzade, yukarıda bazı şiirlerinden örneklerle anlatmaya çalıştığımız hususiyetleri ile Azerbaycan’ın millî şairlerinden biridir. Bu özellikler onu vatan şairi, bayrak şairi, dil şairi yapmıştır. O her ortamda ve her zorlukta şair yüreğini ortaya koymuş, milleti adına doğru bildiklerini söylemekten, millî değerlerini savunmaktan bir an vazgeçmemiştir. Sanat yaşamına başladığı ilk günden ölümüne kadar yazdığı bütün eserlerinde inandığı değerler uğruna mücadele etmekten vazgeçmemiştir. Şair için Türk olmak, Türkçe konuşmak, Azerbaycan’a vatan olarak sahip çıkmak bu dünyadaki en yüce değerlerdir. Sovyetler Birliği zamanında yazdığı şiirlerde bu değerleri milletin gözünde yüceltmek, halkın bu değerleri korumaları için mücadeleye çağırarak onun için bir vazife hâline gelmiştir. Bahtiyar Vahabzade bağımsızlıktan sonra da bu değerleri milletin ve Azerbaycan’ı yönetenlerin nazarında yüceltmek için mücadelesine devam etmiştir. Bu nedenle Bahtiyar Vahabzade Azerbaycan için ‘millî mücadele şairi’dir.

Kaynakça

Molla Nasreddin, 7 Nisan 1906-29 Aralık 1906: S. 1-39.

Rızayev, Anar (2005), *Azerbaycan Türkçesinin Söz Varlığı*, Çev.: Arif Acaoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara.

Rühle, Jürgen, *Edebiyat ve İhtilal*, (Baskı yeri ve tarihi yok).

Vahabzade, Bahtiyar (1975), *Seçilmiş Şiirleri I-II*, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü.

Vahabzade, Bahtiyar (1976), *Senetker ve Zaman*, Gençlik, Bakü.

Vahabzade, Bahtiyar (1978), *Sadelikte Büyüklük*, Yazıcı, Bakü.

Vahabzade, Bahtiyar (1999), *Vatan Millet Ana Dili*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Vahabzade, Bahtiyar (2004), *Seçilmiş Şiirleri I-II*, Önder Neşriyyat, Bakü.